

FACTSHEET: KINSHIP BLUEPRINT BINDINGEN

BLAUWDRUK: inbedden en uitbedden ¹

Drs. Dirck van Bekkum cultureel, systemisch en klinisch antropoloog www.ctt.nl; moira@ctt.nl.

(voor gebruik en verspreiding in enigerlei vorm is toestemming vereist van de auteur Copyright Moira CTT ©)

Ingebed en uitgebed zijn

Veel Nederlandse hulpverleners zijn opgegroeid in kerngezinnen waar ouders de belangrijkste opvoeders zijn. Grootouders, tantes en ooms zijn vaak minder belangrijk. Het is ook het dominante perspectief in onderwijs, jeugdzorg en psychiatrie en justitiële behandelcontexten. Maar in veel gezinnen met en zonder migratie-achtergrond spelen opa's en oma's, ooms en tantes wel een co-ouder rol. ² In veel autochtone plattelands/ dorpgezinnen is dit ook het geval. Vanuit de antropologisch blik blijken hoe kinderen en jongeren in dorps- en oorspronkelijke gemeenschappen meer en beter ingebed dan in stedelijke, multiculturele, contexten in Nederland. Vine Deloira, wetenschapper en activist uit een oorspronkelijke Sioux gemeenschap in de V.S., beschreef deze inbedding als volgt:

Onze gemeenschap zit op een manier in elkaar die je alleen maar van binnenuit kunt ervaren. Het is holistisch. Onderzoek en ervaren vanuit westerse logische analyses maken je niet wijzer en brengen je terug bij je eigen uitgangspunten. Dit sociale universum is zo comfortabel en vanzelfsprekend dat het als een narcoticum werkt. Als je uit je gemeenschap gedwongen wordt raak je vervreemdt, gefrustreerd en eenzaam.

Wanhopig verlang je terug naar je gemeenschap al was het maar om je mentale heilheid te terug te vinden. (1972, 6)

Westerlingen zijn al eeuwen gefascineerd door en collectief gepreoccupeerd met 'primitieve culturen'. Rousseau's concepties van de *natural man* (*noble savage*) in hun paradijselijke omgeving in de 18e zijn verguist en verheerlijkt. Hoewel er diepgaande ontkenning is onder antropologen blijkt veel etnografisch onderzoek van de afgelopen eeuw gevoed te zijn door deze collectieve verlangens naar oorspronkelijkheid, authenticiteit en gemeenschappen die b.v. Deloria beschrijft. ³ Ontelbare westerse boeken, gedichten, kunstwerken en films getuigen van het

¹ De term verbinden en bindingen is een centraal gegeven en concept in de antropologische blik. Het begrip overlapt deels het werkpraktijkconcept van 'Beschermpjes' dat zowel als zelfstandig naamwoord en als werkwoord op eenzelfde bindingsproces duidt. Het begrip maakt koppeling mogelijk tussen familie verwantschap en sociale verwantschap. Het sociaal en emotioneel welbevinden, maar vooral ook hun psychische stabiliteit, is nauw verbonden met de bundel van bindingen die zij hebben en kunnen onderhouden. Zeker voor kwetsbare jonge mannen in hun volwassenwording. Hoe je bent ingebed of uitgebed in familie-sociale bindingen beïnvloedt succesvol volwassen worden bij adolescenten. zie Buber (1923); Hortulanus e.a. (2003)

² Kitlyn Tjin A Djie (2007) Beschermpjes, Assen, Van Gorcum.

³ Spreekwoord onder antropologen: *Going Native doesn't work*; zie ook Schneebaum (1978) Houdt de rivier recht; Fabian (1988) The Other.

zoeken naar een verloren paradijs. ⁴ Grote aantallen reizende backpackers en cruisevaarders zoeken unieke ervaringen van het contact met 'oorspronkelijke bewoners' in Azië, Afrika, Australië en Canada. Deze ervaringen en belevingen van een z.g. ideale sociale werkelijkheid worden weer realistisch en toepasbaar met het [werkmodel van Beschermpjes](#). Om als kind optimaal te kunnen groeien hebben kinderen voldoende inbedding (omhullingen) nodig van familiale en sociale verwanten. Een dergelijke behoefte aan vertrouwde omhullingen geldt voor volwassenen evenzo. In dit boek onderbouw ik het werkmodel Beschermpjes vanuit de antropologisch blik met *culturele zelfreflectie*. ⁵

Een belangrijke inzicht dat jonge mannen, zoals Eric, mij leerden was dat hun inspanningen om volwassen te worden vooral succesvol zijn vanuit veilige inbedding in familie- en sociale/vrienden bindingen. Familie en vriendschapsbanden zorgen voor voldoende continuïteit en geborgenheid van waaruit jongens hun maturatiekloof durven te gaan dicht. Velen van hen kwamen vanuit gebroken gezinnen en leden onder fragmentatie van contexten. Zij waren slecht ingebed in familie verbanden en dus meer 'uitgebed'. Het belang van familie- en sociale bindingen komt overeen met invloedrijke theorieën uit de antropologie en uitgangspunten in de familie therapie. ⁶ In de antropologische blik zien we hun 'probleem-, deviant, crimineel, pathologisch, antisociale' gedrag ook als indringende signalen van onvoldoende inbedding, steun en begrenzing. Wat Eric overkomt en hoe hij zich gedraagt, kan als een psychiatrische stoornis geduid worden. De antropologische blik laat een andere duiding en benadering zien.

Blauwdruk van menselijke bindingen

Vanuit de antropologie komt naar voren dat families en gemeenschappen een grote drang hebben om materiële en immateriële continuïteit te scheppen door bindingen over vele generaties te organiseren en te koesteren. Meest gelezen antropologische beschrijvingen van oorspronkelijke gemeenschappen gaan veelal over hoe gender-, kinship-, clan- en community bindingen op gang worden gehouden. Methodologisch gezien kunnen we spreken van het organiseren en onderhouden positieve afhankelijkheden tussen verschillende subgroepen in een gemeenschap op basis van sekse, van leeftijd, van expertises en vaardigheden. Uit al die etnografen komt naar voren dat mensen overal en altijd bezig zijn met het accepteren, ordenen van en

⁴ Paradise lost, Robinson Crusoe, Old Shatterhand Karl May, Heart of Darkness, Passage to India, Bhabha. De antropologisch filosoof Ton Lemaire (1972) schreef helder over deze collectieve hang van Europeanen naar een paradijselijke oorsprong die wortelt in onze joods-christelijke tradities.

⁵ Culturele Zelfreflectie is antropologische conceptuele aanvulling op (Europese) concepten/praktijken zoals individuele en collectieve zelfreflectie. Het concept is ontwikkeld in nauwe samenwerking met [dr. Ronald Chavers](#) bij wie ik jarenlang in opleiding was en voor het eerst gebruikt en toegepast in mijn publicatie: [To Belong and To Be Different](#) (1999)

⁶ Malinowski (1927), Lewin (1936), Moreno (1933) Nagy (1984), Elias (1987), Mc Taggart De verbinding (2011),

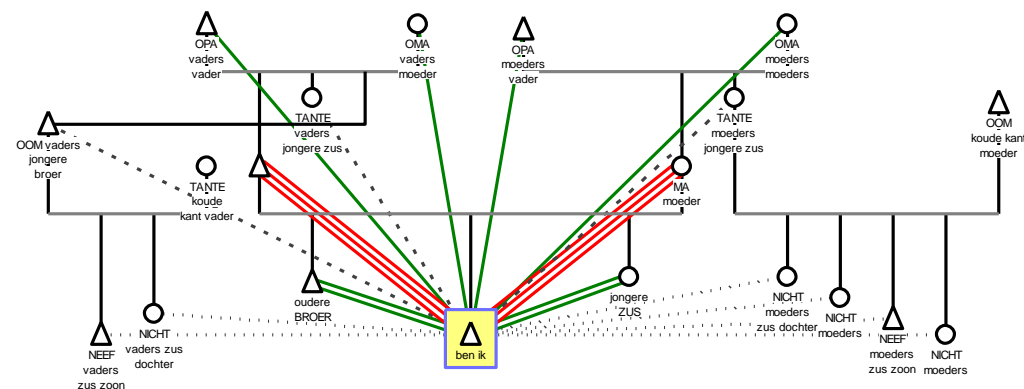
betekenis geven aan afhankelijkheden. Het gaat bij dat ordeningswerk over spanningen tussen individuele, familie, groepsbelangen, langs sekse, leeftijd- en hiërarchische lijnen, en van die van de totale gemeenschap (b.v. etnische groep, geloofsgemeenschap en natiestaat). Het vinden van huwelijkspartners is een bijzonder gevoelig aspect in het organiseren van afhankelijkheden. Want om voort te kunnen planten moet ja familie je voorgoed verbinden met een andere familie, mogelijk uit een ander dorp of gemeenschap. Hoe zorg je, als (groot) ouders voor positieve banden over langere termijn tussen jouw familie en de familie van je schoondochter of schoonzoon? Want je hebt samen kleinkinderen!

Het geheim om als mensen voort te bestaan lijkt het ‘ethisch heiligen’, het omarmen en onaantastbaar maken van bepaalde afhankelijkheden. Daar torn je niet aan: die zijn heilig. Als je daarmee gaat sjoemelen komt op termijn het voortbestaan van familie of gemeenschap op de tocht staan. En dan zijn al jouw inspanningen, qua identiteit en continuïteit, en die van vorige generaties naar toekomstige generaties voor niets geweest. Een familie om te kunnen voortbestaan dient om schoondochters en schoonzonen te vinden ‘allianties’ aan te gaan met andere families. Daarvoor heeft zij een grotere gemeenschap nodig om voldoende afstand qua bloedverwantschap te creëren. Kleinschalige gemeenschappen kunnen niet zonder (enige organisatievorm van) families en op hun beurt kunnen families niet zonder gemeenschappen. Transgenerationele en intergroep afhankelijkheden in deze kleinschalige gemeenschappen waren vele tienduizenden jaren de exclusieve vorm van menselijk voortbestaan. Antropologen hebben deze gemeenschappen de laatste 100 jaar zeer intensief bestudeerd en kunnen daaruit principes en inzichten concluderen waarop ons huidige sociale handelen in families en gemeenschappen is gebaseerd.

Met de komst steden en ‘empires’ begint een nieuw tijdperk voor menselijke voortbestaan. Naast relatief ‘monoculturele’ gemeenschappen (zoals nu nog Marrons, Molukkers, Joden, Roma, Friezen, Maori, Aranta, Tinglit) ontstaan ‘multiculturele’ gemeenschappen (steden, [koloniserende] empires, wereldreligies, natiestaten, multinationals). De duizenden jaren oude principes van voortbestaan van ‘monoculturele’ gemeenschappen, die in aanraking komen met de nieuwe samenlevingsvormen in steden en in ‘empires’, zijn niet meer voldoende. Veel van wat er in (trans)culturele psychiatrie, jeugdzorg en familie therapie gebeurt wordt bepaald door de spanningen tussen dominante-multiculturele groepen en monoculturele-afhankelijke families/gemeenschappen. Ook binnen families/gemeenschappen doen zich deze spanningen voor.

Vrouwen zijn afhankelijk van mannen, moeders van vaders, ouderen van jongeren, sterken van kwetsbaren, rijken van armen, meesters van slaven, doden van de

levenden. En natuurlijk vice versa. De ‘oude’ menselijke weefsels waarin individuen elkaar allemaal kenden (een plaats konden geven) via familie- en gemeenschapsbanden kunnen we zichtbaar maken in de blauwdruk van menselijke bindingen.⁷ Deze ‘Bindingen Blauwdruk’ als basis voor de antropologische blik is verwantschappelijk en systemisch.⁸ Naast moeders zijn er ook altijd vaders, hoe aanwezig of afwezig zij ook zijn. Oma’s en opa’s, tantes en ooms, zussen en broers (of betekenisvolle personen) vervullen vaak aanvullende en vervangende moeder- en vaderbindingen. Een baby heeft/krijgt altijd bindingen met broers en zusters want ook neven en nichten in dezelfde generatie fungeren als broers en zussen. Opa’s en oma’s zijn er ook en met hen ontwikkel je weer een andersoortige binding. Het totaal van deze bindingen van belangrijke familieleden en personen vormt een blauwdruk van primaire menselijke bindingen waarin mensen worden gevormd en bestaan. Volgens verschillende theorieën en modellen zijn deze primaire bindingen de blauwdruk voor sociale bindingen in het door leven van mensen.⁹ In beeld gezet via een kinshipdiagram en genogram ziet dat er als volgt uit:

Figuur 1 BINDINGEN BLAUWDruk (BONDING BLUEPRINT)

Alle zestien bindingen (gekleurde en stippellijnen) in dit exemplarische voorbeeld zijn terug te brengen tot zes primaire bindingen in drie generaties en twee

⁷ Er zijn veel pogingen ondernomen om in de systeemtherapie en antropologie verwantschapsbindingen (kinship) een plaats te geven in theorieën en modellen (Fox 1984, de Lange 2000, 2010). In de antropologie zijn de modellen altijd als ‘taalspel onder vakgenoten’ abstract gebleven (Chris Knight 1999; Sousa 2003). Sigmund Freud’s theoretische en therapeutische modellen van de ‘Oedipus en Elektra complexen’ hebben een dominante ‘doxale’ positie verworven. De modellen zijn echter seksistisch en etnocentrisch omdat zijn het bestaand en invloed van opa’s, oma’s tantes en ooms, neven en nichten ontkend (van Bekkum 1998). Jacob Moreno, medeontwikkelaar van groepstherapie en psychodrama, gebruikte de term ‘matrix van identiteit’. Dat lijkt op ons concept ‘blauwdruk’. Dat is de context (vooral moeder) en bindingen in de weken na de geboorte in familie van oorsprong en is een centraal werkinstrument in het werk van psychodrama therapeuten. Hij zag het als de bron en blauwdruk bij het aangaan en onderhouden van alle nieuwe (sociale en beroeps) bindingen in iemands leven. (Moreno, 1977, p.64, Moreno & Fox 1987). Wij sluiten het meest aan bij Nagy (1984).

⁸ Deze keuze voor een verwantschappelijke insteek onderscheidt zich van de dominante intrapsychische, individu gerichte, psychologische, psychoanalytische en psychotherapeutische benaderingen.

⁹ Schuetzenberger, Ancestor Syndrom, Freud psychotherapie, vrienden en partnerkeuzes

genderrollen. **Vaders, Moeders** (tantes en ooms zijn ook ouderrollen), **Broers en Zussen** (neven en nichten zijn brussenrollen), **Opas, Omas** (twee van vaders en twee van moederskant en eventuele oudooms en oudtantes). De Bindingen Blauwdruk maakt naast primaire bindingen ook het centrale belang van sekse/gender, van hiërarchie, van kinderrijposities, van leeftijden, van generaties zichtbaar. Het is een wetenschappelijk exemplarisch model omdat het 'zoveel mogelijk samenhang biedt op een zo heldere en simpel mogelijke manier'. De invulling, kwaliteit van en veranderingen in al deze bindingen varieert per jongen, per mens, per familie en per gemeenschap. Ingebed zijn in familie en sociale netwerken is een voorwaarde tot optimale groei en leerprestaties voor kwetsbare jongens. Naast, warme (bloed) en koude (in-laws) familie banden bestaat het leven overal ook uit sociale verwantschappen via rolverdelingen (man-vrouw), rond arbeid en arbeidsdeling, rond vriendschappen, vrije tijd en sport.

Familieposities is blauwdruk bindingen voor bindingen in sociale netwerken
Bovenstaande afbeelding lijkt sterk op een stamboom uit de genealogie en op een genogram in familietherapie en systeembenadering. Het lijkt ook op afbeeldingen uit antropologische *kinship* theorieën.¹⁰ Mensen zien leven natuurlijk niet alleen in familienetwerken. Daarbuiten leven jongeren en volwassenen in vele soorten sociale netwerken: vrienden/bekenden in de buurt/dorp/kerk, leeftijdsvriendenkringen, hobby sport-zang-dansgroepen, collega's netwerken op het werk, vrijwilligerswerk, bestuurswerk, etc... Maar in ons onderzoek concentreerden wij ons op peergroepen onder jonge mannen. De Bindingen Blauwdruk vult een fundamenteel inzicht uit psychoanalyse en familietherapie aan. In de psychoanalyse en psychotherapie belasten negatieve, traumatische, jeugdervaringen het volwassen leven van een persoon. Wij gaan een stap verder. Primaire bindingen uit je families en peergroepen vormen de blauwdruk voor alle bindingen de rest van je leven. Liefdesrelaties, vriendschappen in de vrije tijd en verhoudingen die op je werk opbouwt kunnen herhalingen worden van wat je thuis en onder vrienden leerde. Hoe meer je bewust bent van primaire binden hoe meer je een eigen draai kunt geven aan bindingen in je latere leven. Uit hulpverleningspraktijken weten we dat ontwrichtende familiepatronen zoals seksueel misbruik, huiselijk geweld en echtscheidingen zich kunnen herhalen in een volgende generatie. We kunnen de werking van deze patronen nauwelijks voorkomen omdat we weinig weten over hoe die patronen van de ene op volgende generaties worden overgedragen.¹¹ In kaart brengen en analyseren van constructieve familie patronen zijn minstens zo belangrijk dan benoeming van destructieve patronen. Het gaat in feite om hoe constructieve en destructieve patronen in diverse sociale systemen samenhangen en elkaar

¹⁰ Robin Fox (1983) *Kinship and marriage: an anthropological perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

¹¹ Het boek *The Ancestor Syndrome* is een indrukwekkende uitzondering. (Dr. Anne Ancelin Schuetzenberger, (1998). 202 pp. Routledge.

beïnvloeden. Zonder die overdracht kunnen mensen en menselijke gemeenschappen niet bestaan. In de antropologie is wel onderzoek gedaan naar hoe culturele patronen worden overgedragen op volgende generaties. Vertalingen van waardevolle inzichten vanuit antropologie naar familie therapie en jeugdzorg zijn schaars.¹² In de antropologisch blik staan processen van cultuuroverdracht, het doordragen van positieve culturele- en familiepatronen in het brandpunt van onderzoek en analyse.

Noodzaak sociale netwerken: peergroep bindingen

Naast familieverwantschap (bloedbanden) is sociale verwantschap (vriendenbanden) onmisbaar voor succesvolle volwassenwording voor de meeste jonge mannen.¹³ Vriendenkringen (*peergroups*) zijn bijzondere sociale netwerken die een noodzakelijke beschermjas zijn met een unieke en onmisbare geborgenheid. In peergroepen vindt een groot deel van het dichten van de maturatiekloof plaats. Jongens leren daar hun eigenheid als (jonge) man te manifesteren en te ervaren.¹⁴ Jonge mannen hebben in peergroepen de mogelijkheid om onderling, en tegen andere groepen, hun individuele en groepskracht te meten. Jongens zoeken voortdurend hun plek in peergroepen en leren hun plaats in pikordes te vinden via de dynamiek van *ranking*.¹⁵ Het gaat om meer dan alleen fysiek imponeergedrag. Het is ook een oefening in communicatie en onderhandeling. Alle mogelijke loyaliteitsdilemma's komen verbaal of non-verbaal aan de orde. In de peergroepen wordt de basis gelegd voor een volwassen mannelijke identiteit.¹⁶ Zonder peergroepen en meidengroepen is het voor veel jongeren moeilijk de lange en grote stap naar volwassenheid zonder kleerscheuren te maken. Peergroepen zijn ook rijke bronnen voor beroepskrachten om volwassen wordende inspanningen van jongens in kaart te brengen en te analyseren.¹⁷

¹² Jules Henry (1963) *Culture Against Man* en zijn (1965) *Pathways to Madness*.

¹³ Er zijn ook jongens die niet/weinig in peergroepen verkeren. Dat kan onvrijwillig zijn door een geïsoleerde thuis en lokale situatie (weinig leeftijdsgenoten) of door de chronische kwetsbaarheid zoals autisme. Mijn jeugdvriend Bert en ik hadden genoeg keuze maar verkeerden weinig of niet in peergroepen omdat wij ons daar niet thuis voelden.

¹⁴ Die rijke bron voor kennis en onderzoek van peergroepen is, zeker in Nederland, systemisch in de sociologie en antropologie methodisch nog weinig ontdekt en gebuikt om jongens beter te begrijpen en te begeleiden (vd Ploeg, van Bekkum *Transitionele Handboek Jeugdzorg*). Straathoek- en jeugdwerkers in wijken en buurthuizen hebben wel veel ervaringskennis maar die wordt niet gezien door onderzoekers.

¹⁵ Ranking is de groepsdynamiek die speelt altijd in mannengroepen (en vrouwengroepen). Zie Michael Lewis (1995) [Shame: The Exposed Self](#) pp. 184.

¹⁶ Judith Harris (1999) *Het misverstand opvoeding*

¹⁷ Die rijke bron voor kennis en onderzoek van peergroepen is, zeker in Nederland, systemisch in de sociologie en antropologie methodisch nog weinig ontdekt en gebruikt om jongens beter te begrijpen en te begeleiden (vd Ploeg, van Bekkum *Transitionele Benadering in Jeugd beleid, Handboek Jeugdzorg 1998*). Straathoek- en jeugdwerkers in wijken en buurthuizen hebben wel veel ervaringskennis maar die wordt niet gezien door onderzoekers.